

Porozumienia procesowe w świetle celów procesu karnego

streszczenie

Porozumienia procesowe zostały wprowadzone do polskiego systemu prawa karnego procesowego kodeksem postępowania karnego z 1997 roku. *De lege lata* pojęcie to – w znaczeniu ścisłym – odnosi się do instytucji skazania bez rozprawy w trybie art. 335 § 1 lub § 2 k.p.k., instytucji dobrowolnego poddania się odpowiedzialności karnej w trybie art. 387 k.p.k. oraz – dodanego z dniem 1 lipca 2015 roku – mechanizmu opisanego w art. 338a k.p.k. Od momentu wprowadzenia porozumień do polskiego prawa karnego procesowego instytucje te stopniowo zyskiwały na znaczeniu i rozwijały się zarówno na płaszczyźnie ustawowej, jak i stosowania prawa. Miały one przy tym stanowić główne remedium na przewlekłość procesu karnego, a w doktrynie podjęto nawet próbę wyodrębnienia konsensualizmu jako autonomicznego modelu procedowania, a także nowej zasady procesowej wskazującej na konieczność takiego uregulowania procesu karnego, by strony miały możliwość współkształtowania konsensualnego rozstrzygnięcia.

Na zagadnienie porozumień procesowych zdecydowano się w rozprawie spojrzeć z perspektywy celów procesu karnego, a to z uwagi na jej stosunkowo niewielki stopień opracowania w dotychczasowym piśmiennictwie oraz wagę problematyki celów procesu w nauce i dla funkcjonowania wymiaru sprawiedliwości w sprawach karnych. Podstawowy problem badawczy sformułowano w sposób następujący: jak powinien zostać skonstruowany w polskim prawie karnym procesowym model porozumień procesowych optymalny z punktu widzenia osiągnięcia celów procesu karnego. Model ten powinien stwarzać jak najwyższe prawdopodobieństwo osiągnięcia tych celów – a zatem zapewniać swoistą równowagę między sprawnością postępowania a sprawiedliwością osiągniętych wyników i drogi do ich osiągnięcia. Niewątpliwie wymóg realizacji określonych celów wyznacza bowiem granicę upraszczania procesu karnego i oparcia się na konsensusie stron.

Podstawowym celem pracy jest zatem przeanalizowanie porozumień procesowych *sensu stricto* z perspektywy celów procesu karnego, udzielenie odpowiedzi na pytanie o stopień realizacji w tych trybach poszczególnych celów procesu karnego w ujęciu normatywnym i doktrynalnym, wskazanie w tym zakresie ewentualnych mankamentów oraz zaproponowanie

optymalnego kształtu porozumień procesowego z perspektywy osiągnięcia celów procesu karnego.

Rozprawa doktorska została podzielona na pięć rozdziałów.

W rozdziale pierwszym przeanalizowano cele procesu karnego w ujęciu normatywnym i ujęciach doktrynalnych, jak również przedstawiono podstawowe uwagi prawnoporównawcze dotyczące celów procesu w krajach, które w rozdziale czwartym uczyniono przedmiotem badań prawnoporównawczych nad porozumieniami procesowymi. Osiągnięto konkluzję o przyjęciu na potrzeby dalszych rozważań, że celem procesu karnego jest osiągnięcie stanu sprawiedliwości materialnej i proceduralnej – obok celów w ujęciu normatywnym, wynikającym z art. 2 § 1 k.p.k.

Rozdział drugi poświęcono zdefiniowaniu pojęcia porozumień procesowych oraz refleksji nad ich celami, funkcjami i uzasadnieniem ich wprowadzenia do wybranych porządków prawnych. Skonkludowano, że uzasadnienie powstania i rozwoju tego rodzaju instytucji ma charakter w zasadzie wyłącznie pragmatyczny, co nie deprecjonuje ich jako istotnej części współczesnych systemów prawa karnego procesowego. Przyjęta definicja porozumień procesowych została zaś sformułowana w sposób następujący: są to umowy zawarte przez co najmniej dwóch uczestników procesu karnego w granicach ich uprawnień wyraźnie przewidzianych prawem, polegające na tym, że, działając w celu uzyskania dla siebie korzystniejszej sytuacji procesowej w tej lub w innej sprawie, osiągnęli oni nie później niż przed wydaniem rozstrzygnięcia kończącego postępowanie konsensus co do ukształtowania odpowiedzialności karnej oskarżonego bez przeprowadzenia rozprawy głównej lub ze znaczącym jej ograniczeniem, choćby do wyrażenia zgody strony na określonej treści rozstrzygnięcie doszło w sposób dorozumiany. W rozdziale drugim wyróżniono także sześć determinant modeli porozumień procesowych, określających ich zdolność do realizacji celów procesu karnego. Do determinant zaliczono: zakres przedmiotowy i temporalny porozumień procesowych, przedmiot porozumienia, rolę sądu, pozycję oskarżonego, pozycją pokrzywdzonego oraz ograniczenia zaskarżalności wydawanych rozstrzygnięć.

W rozdziale trzecim przeprowadzono dogmatyczną analizę instytucji porozumień procesowych w polskim porządku prawnym według determinant wyróżnionych w rozdziale poprzednim. Z kolei w rozdziale czwartym dokonano – zgodnie z tym samym porządkiem – analizy komparatystycznej tych mechanizmów w wybranych do porównania krajach: USA, Anglii, Francji, Włoszech i Niemczech. Rozważanie te doprowadziły do wyodrębnienia trzech modeli porozumień procesowych: anglosaskiego (z najszerszym zakresem przedmiotowym i temporalnym porozumienia oraz przedmiotem uzgodnień i niskim poziomem gwarancyjności

wobec oskarżonego), romańskiego (charakteryzującego się szczególnie wysokim poziomem gwarancyjności względem oskarżonego) i niemieckiego (wyróżniającego się aktywną rolą sądu, będącego stroną porozumienia). Polskie porozumienia procesowe nie należą jednak do żadnego z tych modeli, lecz łączą niektóre cechy każdego z nich.

Wreszcie w rozdziale V wskazano trzy podstawowe niedostatki polskiego modelu porozumień procesowych: niedostatek gwarancji procesowych przysługujących oskarżonemu, niewprowadzenie mechanizmu przyznawania oskarżonemu korzyści z tytułu zawarcia porozumienia oraz zbyt silna pozycja pokrzywdzonego. Przedstawiono także propozycję rozwiązania problemu badawczego, formułując jednocześnie szereg postulatów *de lege ferenda*, których realizacja miałaby doprowadzić do usunięcia zidentyfikowanych mankamentów i zapewnić największe prawdopodobieństwo osiągnięcia celów procesu karnego w postępowaniach zakończonych w sposób konsensualny.

Dorota Gumińska
4 XI 2022 r.